σμα, απαγορεύει στα κράτη μέλη να περιορίζουν παγίως, με τη νομοθεσία τους, σε ένα μόνο έτος, με δυνατότητα ανανεώσεως, τη διάρκεια ισχύος των συμβάσεων εργασίας των πανεπιστημιακών λεκτόρων ξένων γλωσσών, ενώ τέτοιος περιορισμός δεν ισχύει κατ' αρχήν για τους λοιπούς διδάσκοντες.

Μονολότι δηλαδή οι διατάξεις της Συνθήκης δεν απαγορεύουν στα κράτη μέλη να θεσπίζουν μέτρα που εφαρμόζονται αδιακρίτως και έχουν ως σκοπό την εξασφάλιση της καλής διαχειρίσεως των πανεπιστημίων τους και τα οποία ενδέχεται να θίγουν κυρίως υπηκόους άλλων κρατών μελών, τα μέτρα αυτά πρέπει να μην αντιβαίνουν προς την αρχή της αναλογικότητας και να είναι τα ενδεδειγμένα και τα αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρα. Όσον αφορά τις συμβάσεις εργασίας των λεκτόρων ξένων γλωσσών, το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει τη σύναψη των συμβάσεων αυτών για ορισμένο χρόνο, εφόσον κατά την πρόσληψη είναι σαφές ότι οι διδακτικές ανάγκες δεν υπερβαίνουν τον ορισμένο αυτό χρόνο.

Αντίθετα, οι συμβάσεις που κανονικά εξυπηρετούν πάγιες διδακτικές ανάγκες πρέπει να συνάπτονται για αόριστο χρόνο, όπως ακριβώς οι σχέσεις εργασίας των άλλων διδασκόντων που εξυπηρετούν τέτοιες ανάγκες. Αν στη συνέχεια μεταβληθούν οι διδακτικές ανάγκες, επιτρέπεται η απόλυση των πλεοναζόντων λεκτόρων, προκειμένου ο αριθμός των μελών του προσωπικού να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες, καθόσον το μέτρο αυτό περιορίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων λιγότερο από ό,τι ο περιορισμός της διάρκειας ισχύος των συμβάσεών τους.

ΕΚΘΕΣΗ ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ
στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-259/91, C-331/91 και C-332/91 *

I — Περιστατικά και διαδικασία

1. *Νομικό πλαίσιο*

Το άρθρο 28 του διατάγματος 382 του Προέδρου της Ιταλικής Δημοκρατίας, της 11ης Ιουλίου 1980, περί της πανεπιστημιακής εκπαιδεύσεως [GURI (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ιταλικής Δημοκρατίας), αριθ. φύλλου 209, της 31ης Ιουλίου 1980], ορίζει τα εξής:

«Οι πρυτάνεις μπορούν να προσλαμβάνουν με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου, ακόμα και εκτός του πλαισίου ειδικών διεθνών συμφωνιών, κατόπιν αιτιολογημένης προτάσεως της ενδιαφερομένης σχολής και προς εξυπηρέτηση των πραγματικών αναγκών ασκήσεως των φοιτητών που παρακολουθούν τμήματα γλώσσας, λέκτορες με ξένη μητρική γλώσσα βεβαιωμένων και αναγνωρισμένων ικανοτήτων, που να έχουν ελεγχθεί από τη σχολή, εντός των ορίων των κονδυλίων που χορηγούνται για το σκοπό αυτό σύμφωνα με τη διαδικασία του ανωτέρω άρθρου 25 και προβλέπονται στους πανεπιστημιακούς προϋπολογισμούς. Ο αριθμός των λεκτόρων αυτών δεν μπορεί να υπερβαίνει την αναλογία 1 προς 150 μεταξύ λέκτορα και φοιτητών που παρακολουθούν πραγματικά το τμήμα. Η σχολή οφείλει να πιστο-

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

ποιεί εν πάση περιπτώσει τις ειδικές ικανότητες των λεκτόρων. Οι σχετικές δαπάνες καλύπτονται από κονδύλια που καθορίζονται για κάθε πανεπιστήμιο με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, κατόπιν διαβουλεύσεων με το Εθνικό Πανεπιστημιακό Συμβούλιο. Η πρόβλεψη των δαπανών πραγματοποιείται βάσει εκτιμήσεων που στηρίζονται στον αριθμό των φοιτητών που παρακολούθησε τα αντίστοιχα τμήματα κατά το προηγούμενο ακαδημαϊκό έτος.

Μικρότερη αναλογία από την αναφερόμενη στο προηγούμενο εδάφιο μπορεί να επιτραπεί από τον Υπουργό Παιδείας μόνο σε περίπτωση βεβαιωμένης ανάγκης, κατόπιν αιτιολογημένης αποφάσεως του συμβουλίου της σχολής και διαβουλεύσεων με το Εθνικό Πανεπιστημιακό Συμβούλιο.

Η ισχύς των συμβάσεων που αναφέρονται στο πρώτο εδάφιο δεν μπορεί να παραταθεί πέραν του ακαδημαϊκού έτους για το οποίο συνάφθηκαν· οι συμβάσεις μπορούν να ανανεώνονται κατ' έτος επί πέντε κατ' ανώτατο όριο έτη.

Οι υπηρεσίες που καλούνται να παράσχουν οι λέκτορες και οι αντίστοιχες αποδοχές καθορίζονται από το διοικητικό συμβούλιο του Πανεπιστημίου, κατόπιν διαβουλεύσεων με το συμβούλιο της σχολής.

Η αμοιβή δεν μπορεί να υπερβαίνει το ύψος των αρχικών αποδοχών επίκουρου καθηγητή που προσλαμβάνεται για ορισμένο χρόνο.»

Με την απόφαση υπ' αριθ. 55, της 9ης Φεβρουαρίου 1989, η οποία δημοσιεύθηκε στις 23 Φεβρουαρίου 1989, το ιταλικό Corte costituzionale αποφάνθηκε ότι το προεκτεθέν άρθρο 28, τρίτο εδάφιο, ήταν αντισυνταγματικό, «καθόσον δεν επιτρέπει την πέραν της πενταετίας ετήσια ανανέωση των συμβάσεων που αναφέρονται στο προηγούμενο εδάφιο».

2. Οι διαφορές στις κύριες δίκες

α) Υπόθεση C-259/91

Η Pilar Allué και η Carmel Maria Coonan (στο εξής: ενάγουσες της κύριας δίκης), οι οποίες έχουν την ισπανική και τη βρετανική ιθαγένεια αντίστοιχα, άρχισαν να εργάζονται στο Università degli studi di Venezia (στο εξής: πανεπιστήμιο της Βενετίας) από το ακαδημαϊκό έτος 1980/81 ως λέκτορες ξένης γλώσσας, βάσει ετήσιων συμβάσεων, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από το προαναφερθέν προεδρικό διάταγμα 382 (στο εξής: ΠΔ).

Μετά τη λήξη του ακαδημαϊκού έτους 1985/86, το πανεπιστήμιο της Βενετίας αρνήθηκε να ανανεώσει τις εν λόγω συμβάσεις, με το αιτιολογικό ότι το άρθρο 28, παράγραφος 3, του ΠΔ δεν επέτρεπε την ανανέωσή τους πέραν της πενταετίας.

Οι ενάγουσες της κύριας δίκης πέτυχαν στη συνέχεια την προσωρινή επανένταξή τους στην υπηρεσία, μέχρι την εκ μέρους του επιληφθέντος δικαστηρίου έκδοση αποφάσεως επί της ουσίας της υποθέσεως.

Επί της ουσίας οι ενάγουσες ζητούν από τον Pretore, μεταξύ άλλων, «να αναγνωρίσει ότι η σύμβαση μεταξύ των συμβαλλομένων αποτελεί σύμβαση αορίστου χρόνου λόγω ακυρότητας του προβλεπομένου χρόνου λήξεως της συμβάσεως, να αναγνωρίσει ότι οι ενάγουσες έχουν δικαίωμα να εξακολουθήσουν να εργάζονται βάσει της συμβάσεως αυτής μετά την 1η Νοεμβρίου 1986 και κατά συνέπεια να υποχρεώσει το πανεπιστήμιο να καταβάλλει τις αποδοχές που οφείλονται από την 1η Νοεμβρίου 1986».

Ο Pretore της Βενετίας, κρίνοντας ότι η ερμηνεία ορισμένων διατάξεων του κοινοτικού δικαίου ήταν αναγκαία για την επί της ουσίας επίλυση της διαφοράς που εκκρεμούσε ενώπιόν του, υπέβαλε στο Δικαστήριο διάφορα προδικαστικά ερωτήματα, μεταξύ των οποίων το ερώτημα «αν συμβιβάζεται με το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ η νομοθεσία κράτους μέλους και/ή η σύμβαση ιδιωτικού δικαίου με την οποία προκαθορίζεται σε πέντε έτη η διάρκεια της σχέσεως, δεδομένου ότι η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στα κράτη μέλη των Κοινοτήτων συνεπάγεται και απαιτεί την κατάργηση οποιαδήποτε διακρίσεως, ενώ η παρέκκλιση από τη γενικά ισχύουσα στο εσωτερικό δίκαιο του κράτους μέλους διάταξη σχετικά με τη διάρκεια της σχέσεως εργασίας φαίνεται ότι εισάγει διακρίσεις».

Απαντώντας στο ερώτημα αυτό, το Δικαστήριο, με την απόφαση της 30ής Μαΐου 1989 στην υπόθεση 33/88, Allué (Συλλογή 1989, σ. 1591), αποφάνθηκε ως εξής:

«Αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ η εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου που επιβάλλει όριο στη διάρκεια της σχέσεως εργασίας μεταξύ των πανεπιστημίων και των λεκτόρων ξένων γλωσσών, ενώ τέτοιο όριο δεν ισχύει, κατ' αρχήν, για τους λοιπούς εργαζομένους.»

Το Corte constituzionale, στο οποίο είχε υποβληθεί ερώτημα στο πλαίσιο της ίδιας διαφοράς, είχε αποφανθεί, με την προαναφερθείσα απόφαση της 9ης/23ης Φεβρουαρίου 1989, ότι το άρθρο 28 του ΠΔ ήταν αντισυνταγματικό μόνον καθόσον προέβλεπε μέγιστη διάρκεια για την επίμαχη σχέση εργασίας.

Από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι κατόπιν της ανωτέρω αποφάσεως της 30ής Μαΐου 1989 ορισμένοι Ιταλοί δικαστές (οι Pretori της Τεργέστης, της Πάδουας και της Πάρμας) ερμήνευσαν, σε διάφορες υποθέσεις, την εν λόγω απόφαση ως αναγνωρίζουσα το ασυμβίβαστο του άρθρου 28, εδάφιο 3, του ΠΔ με το άρθρο 48 της Συνθήκης, τόσο ως προς τον περιορισμό της διάρκειας ισχύος της συμβάσεως σε ένα έτος όσο και ως προς τον περιορισμό της μεγίστης διάρκειας της εργασιακής σχέσεως σε πέντε έτη, ενώ το Corte di Cassazione, αποφαινόμενο επί ορισμένων πανομοιότυπων διαφορών, δέχθηκε, μεταξύ άλλων με απόφαση (της ολομέλειας των πολιτικών τμημάτων του) της 19ης Απριλίου 1990, ότι το Δικαστήριο είχε χαρακτηρίσει ως ασυμβίβαστη με το κοινοτικό δίκαιο μόνο τη διάταξη σχετικά με τον περιορισμό της μεγίστης διάρκειας των επίμαχων συμβάσεων σε πέντε έτη.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο κρίνει σκόπιμο να υποβάλει στο Δικαστήριο νέα αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, με την οποία του ζητεί να αποφανθεί επί της ερμηνείας της αποφάσεώς του της 30ής Μαΐου 1989 και να διευκρινίσει αν αντίκειται προς το άρθρο 48 της Συνθήκης η εφαρμογή ολόκληρου του εδαφίου 3 του άρθρου 28 του ΠΔ.

Το αιτούν δικαστήριο, προς στήριξη της ερμηνείας αυτής, την οποία δέχεται και το ίδιο, παραθέτει τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα στην υπόθεση 33/88, από τις οποίες προκύπτει ότι στην κρίση του Δικαστηρίου είχαν υποβληθεί και τα δύο αυτά ζητήματα (βλ. σημείο 17 των προτάσεων) και ότι ελήφθησαν υπόψη και εξετάσθηκαν όλοι οι λόγοι που είχε υποβάλει η Ιταλική Κυβέρνηση για να αιτιολογήσει αφενός τον περιορισμό της διάρκειας των συμβάσεων και αφετέρου τον καθορισμό μεγίστης διάρκειας της εργασιακής σχέσεως.

Ενόψει των διαφορετικών αυτών ερμηνειών, ο Pretore di Venezia ζήτησε από το Δικαστήριο, με διάταξη της 4ης Οκτωβρίου 1991,

«(...) να αποφανθεί, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, επί της ερμηνείας του τμήματος της αποφάσεώς του της 30ής Μαΐου 1989 στην υπόθεση 33/88, με το οποίο έγινε δεκτό ότι "αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ η εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου που επιβάλλει όριο στη διάρκεια της σχέσεως εργασίας μεταξύ των πανεπιστημίων και των λεκτόρων ξένων γλωσσών, ενώ τέτοιο όριο δεν ισχύει, κατ' αρχήν, για τους λοιπούς εργαζομένους", και να διασαφηνίσει αν αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ η εφαρμογή του τρίτου εδαφίου του άρθρου 28 του προεδρικού διατάγματος υπ' αριθ. 382, της 11ης Ιουλίου 1980, περιλαμβανομένου και του χωρίου στο οποίο προβλέπεται ότι οι συμβάσεις δεν μπορούν να παραταθούν πέραν του ακαδημαϊκού έτους.»

β) Υποθέσεις C-331/91 και C-332/91

Από τις έγγραφες παρατηρήσεις που κατατέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η Beatrice Sellinger και η Rosalba Del Maestro, καθώς και ο Mansfield Gillian, ενάγοντες στην κύρια δίκη της υποθέσεως C-332/91 που έχουν και οι τρείς τη βρετανική ιθαγένεια, εργάσθηκαν ως λέκτορες ξένης γλώσσας στο Università degli studi di Parma (στο εξής: πανεπιστήμιο της Πάρμας) από το ακαδημαϊκό έτος 1980/81 μέχρι τη λήξη του ακαδημαϊκού έτους 1985/86, βάσει ετησίων συμβάσεων κατά την έννοια του άρθρου 28 του ΠΔ. Οι συμβάσεις τους δεν ανανεώθηκαν στη συνέχεια, πράγμα που ήταν σύμφωνο προς το τρίτο εδάφιο του άρθρου 28 του ΠΔ.

Η Susanne Herman Barta, Γερμανίδα υπήκοος και ενάγουσα στην κύρια δίκη της υποθέσεως C-331/91, κατείχε την ίδια θέση στο ίδιο αυτό πανεπιστήμιο από το ακαδημαϊκό έτος 1981/82 μέχρι τη λήξη του ακαδημαϊκού έτους 1984/85, και συγκεκριμένα μέχρι τις 9 Δεκεμβρίου 1985. Κατόπιν της επιστολής που απέστειλε η Barta στο πανεπιστήμιο στις 26 Νοεμβρίου 1985 και με την οποία το πληροφορούσε ότι ήταν έγκυος, το πανεπιστήμιο την πληροφόρησε ότι αδυνατούσε να συνάψει μαζί της νέα σύμβαση για το ακαδημαϊκό έτος 1985/86. Παρά τη διακοπή της εγκυμοσύνης της λόγω αποβολής, η σύμβαση της Barta δεν ανανεώθηκε ούτε για το ακαδημαϊκό έτος 1985/86 ούτε για το ακαδημαϊκό έτος 1986/87.

Οι ενάγοντες στις κύριες δίκες των δύο αυτών υποθέσεων πέτυχαν, κατόπιν εκδόσεως αποφάσεως του Pretore της Πάρμας, την προσωρινή επανένταξή τους στην υπηρεσία ως λεκτόρων ξένων γλωσσών, μέχρι την έκδοση της αποφάσεως του δικαστηρίου επί της ουσίας.

Όπως ακριβώς και στην υπόθεση C-259/91, οι ενάγοντες στις κύριες δίκες των δύο αυτών υποθέσεων ζητούν από τον Pretore να αναγνωρίσει ότι η σύμβασή τους έχει συναφθεί για αόριστο χρόνο και ότι έχουν δικαίωμα να εξακολουθήσουν να εργάζονται, επιπλέον δε να υποχρεωθεί το πανεπιστήμιο να τους καταβάλει τις οφειλόμενες αποδοχές τους.

Κατά το αιτούν δικαστήριο, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δεν περιορίστηκε, με την απόφασή του, να εξετάσει το ζήτημα της μεγίστης διάρκειας των εν λόγω συμβάσεων, καθόσον η σχετική διάταξη είχε εν τω μεταξύ κριθεί αντισυνταγματική. Το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η διάταξη που περιορίζει την ισχύ της εν λόγω συμβάσεως σε ένα έτος αντιβαίνει προς το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ, δεδομένου ότι, όπως προκύπτει από τον νόμο 230 της 18ης Απριλίου 1962, στην ιταλική έννομη τάξη απαντά η γενική αρχή της διαχρονικής σταθερότητας της σχέσεως εργασίας.

Κατά το αιτούν δικαστήριο, δεν φαίνεται να υπάρχει κανείς ουσιαστικός λόγος για τη σύναψη συμβάσεων ορισμένου χρόνου, δεδομένου ότι δεν υπάρχει αντίφαση μεταξύ της συνάψεως συμβάσεων αορίστου χρόνου και της δυνατότητας του πανεπιστημίου να προβεί στη λύση των συμβάσεων αυτών, όταν ο αριθμός των λεκτόρων είναι υπερβολικός σε σχέση με τις ανάγκες, καταγγέλλοντας τις συμβάσεις βάσει των κοινών διατάξεων περί απολύσεως λόγω νόμιμης ή δικαιολογημένης αιτίας (νόμος 606/1966).

Ο Pretore τονίζει πάντως ότι το Corte di Cassazione, υπενθυμίζοντας ότι στο ιταλικό δίκαιο απαντά η γενική αρχή ότι επιτρέπεται να προβλέπεται η λήξη των εργασιακών σχέσεων, εφόσον υπάρχουν σοβαροί λόγοι, προβλεπόμενοι ρητά από το νόμο ή από τις συλλογικές συμβάσεις, ερμήνευσε στενά την απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Μαΐου 1989, καθόσον έκρινε ότι το αναγνωρισθέν με την απόφαση αυτή ασυμβίβαστο αφορά μόνο τη διάταξη που προβλέπει ότι η μεγίστη διάρκεια ισχύος των συμβάσεων των λεκτόρων δεν υπερβαίνει την εξαετία.

Κατά το αιτούν δικαστήριο, δεν υπάρχει πάντως αμφιβολία ότι στην υπόθεση 33/88 εξετάστηκαν, όπως προκύπτει από τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα (σημείο 24 των προτάσεων), τόσο το ζήτημα της ετήσιας λήξεως όσο και το ζήτημα της μεγίστης διάρκειας ισχύος της συμβάσεως.

Με δύο διατάξεις της 14ης Νοεμβρίου 1991, ο Pretore di Parma υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«(...) ζητεί από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, βάσει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, να αποφανθεί επί του περιεχομένου και επί της ερμηνείας του τμήματος της αποφάσεως που εξέδωσε στις 30 Μαΐου 1989 στην υπόθεση 33/88, με το οποίο έγινε δεκτό (σημείο 2 του διατακτικού) ότι "αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ η εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου που επιβάλλει όριο στη διάρκεια της σχέσεως εργασίας μεταξύ των πανεπιστημίων και των λεκτόρων ξένων γλωσσών, ενώ τέτοιο όριο δεν ισχύει, κατ' αρχήν, για τους λοιπούς εργαζομένους", προκειμένου το Δικαστήριο να διευκρινίσει:

"αν αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης, όπως αυτό ερμηνεύθηκε από το Δικαστήριο των ΕΚ με την απόφαση της 30ής Μαΐου 1989 στην υπόθεση 33/88, η εφαρμογή εθνικής ρυθμίσεως κράτους μέλους (εν προκειμένω της Ιταλίας, και συγκεκριμένα του άρθρου 28, παράγραφος 3, του ΠΔ 382/1980), καθόσον περιορίζει σε ένα έτος τη διάρκεια ισχύος μιας συμβάσεως ιδιωτικού δικαίου και, επομένως, προβλέπει διάρκεια ισχύος ορισμένου χρόνου, ενώ για τους άλλους εργαζομένους του κράτους μέλους αυτού ισχύει γενικά και κατά κανόνα η αρχή της σταθερότητας της σχέσεως εργασίας, κατ' εφαρμογή του νόμου 230 της 18ης Απριλίου 1962, μολονότι δεν είναι δυνατόν να ανευρεθούν στην προκειμένη περίπτωση τέτοιες ιδιομορφίες στη σχέση εργασίας, ώστε να δικαιολογείται παρέκκλιση από την προαναφερθείσα γενική αρχή".»

3. *Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου*

Η διάταξη της Pretura circondariale di Venezia (υπόθεση C-259/91) πρωτοκολλήθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 11 Οκτωβρίου 1991. Οι δύο διατάξεις της Pretura circondariale di Parma (υποθέσεις C-331/91 και C-332/91) πρωτοκολλήθηκαν στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 19 Δεκεμβρίου 1991.

Έγγραφες παρατηρήσεις σύμφωνα με το άρθρο 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργα-

νισμού του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατέθεσαν στη μεν υπόθεση C-259/91 στις 15 Ιανουαρίου 1992 η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Enrico Traversa, μέλος της νομικής υπηρεσίας της, στις 22 Ιανουαρίου 1992 η Ιταλική Δημοκρατία, εκπροσωπούμενη από τον καθηγητή Luigi Ferrari Bravo, προϊστάμενο της υπηρεσίας διπλωματικών διαφορών του Υπουργείου Εξωτερικών, επικουρούμενο από τον Pier Giorgio Ferri, avvocato dello Stato, και στις 27 Ιανουαρίου 1992 οι ενάγουσες της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενες από τον Fausto Capelli, δικηγόρο Μιλάνου, και τη Maria Virgilio, δικηγόρο Μπολώνιας, στις δε υποθέσεις C-331/91 και C-332/91 στις 15 Απριλίου 1992 η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους Enrico Traversa και Δημήτριο Γκουλούση, μέλη της νομικής υπηρεσίας της, στις 16 Απριλίου 1992 η Ιταλική Δημοκρατία, εκπροσωπούμενη από τον καθηγητή Luigi Ferrari Bravo, επικουρούμενο από τον Pier Giorgio Ferri, και στις 18 Μαΐου 1992 οι ενάγοντες στις κύριες δίκες, εκπροσωπούμενοι από τους δικηγόρους Fausto Capelli και Maria Virgilio.

Με διατάξεις της 28ης Ιανουαρίου 1992, αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων C-331/91 και C-332/91 προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως. Με διάταξη της 18ης Ιουνίου 1992 αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των δύο αυτών υποθέσεων και της υποθέσεως C-259/91 προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, το Δικαστήριο αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων.

II — Περίληψη των εγγράφων παρατηρήσεων που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

Κατά τους *ενάγοντες στις κύριες δίκες* και των τριών υποθέσεων, το Δικαστήριο, με την προαναφερθείσα απόφαση της 30ής Μαΐου 1989, αποφάνθηκε ήδη ότι είναι ασυμβίβαστος με το κοινοτικό δίκαιο ο περιορισμός της διάρκειας ισχύος των εν λόγω συμβάσεων σε ένα έτος.

Συναφώς οι ενάγοντες υπενθυμίζουν ότι με την απόφαση εκείνη το Δικαστήριο εξέτασε επισταμένα και στη συνέχεια απέρριψε (βλ. σκέψεις 13 έως 17 της αποφάσεως) τα επιχειρήματα που είχε προβάλει η Ιταλική Κυβέρνηση για να δικαιολογήσει τους περιορισμούς που προέβλεπε το άρθρο 28 του ΠΔ σχετικά με τη διάρκεια ισχύος των συμβάσεων, και συγκεκριμένα την ανάγκη να διαθέτουν τα πανεπιστήμια λέκτορες ξένων γλωσσών ενημερωμένους για την εξέλιξη της μητρικής γλώσσας τους, την ανάγκη να υπάρχει δυνατότητα καταγγελίας των συμβάσεων των λεκτόρων που αποδεικνύονται ακατάλληλοι και την ανάγκη περιορισμού του αριθμού των λεκτόρων σε συνάρτηση με την προσέλευση των φοιτητών στα μαθήματα ξένων γλωσσών. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι στην περίπτωση των λεκτόρων δεν υπάρχουν ιδιαίτερα στοιχεία που να δικαιολογούν την επιβολή χρονικών περιορισμών στη διάρκεια ασκήσεως των καθηκόντων τους.

Οι ενάγοντες των κυρίων δικών φρονούν ότι είναι προφανές ότι τα ερωτήματα που υποβλήθηκαν στο ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο και στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων είχαν κατ' ουσίαν το ίδιο αντικείμενο, δηλαδή τους δύο χρονικούς περιορισμούς που προβλέπει το προαναφερθέν άρθρο 28. Το ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο κήρυξε αντισυνταγματική τη διάταξη σχετικά με τη μεγίστη διάρκεια ισχύος των εν λόγω συμβάσεων και έκρινε σύμφωνο προς το Σύνταγμα τον κανόνα σχετικά με την ετήσια διάρκεια ισχύος της εν λόγω εργασιακής σχέσεως. Θα ήταν παράλογο, αν ο Pretore της Βενετίας διατύπωνε αμφιβολίες για τους δύο

αυτούς χρονικούς περιορισμούς ενώπιον του ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου και ταυτόχρονα έθετε στην κρίση του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μόνο το ζήτημα του περιορισμού της μεγίστης διάρκειας ασκήσεως των εν λόγω καθηκόντων.

Το γεγονός ότι το Δικαστήριο έλαβε υπόψη τον περιορισμό της χρονικής ισχύος της συμβάσεως σε ένα έτος επιβεβαιώνεται από το σημείο 17 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα, σύμφωνα με το οποίο η διαφορετική μεταχείριση εμφανίζεται υπό διάφορες μορφές, μεταξύ των οποίων καταλέγεται «η σύναψη συμβάσεως εργασίας με μέγιστη διάρκεια *ενός* ακαδημαϊκού έτους (...)». Κατά την άποψη δηλαδή των εναγόντων, οι προτάσεις του γενικού εισαγγελέα αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της ίδιας αποφάσεως.

Το γεγονός ότι, με την εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο εξέτασε κυρίως, σε διάφορα χωρία, το ζήτημα της εξαετίας ως μεγίστης διάρκειας της επίμαχης εργασιακής σχέσεως οφείλεται στα περιστατικά των κυρίων υποθέσεων, αλλά δεν αναιρεί το συμπέρασμα ότι η απόφαση του Δικαστηρίου αφορούσε όλες τις πτυχές της νομικής καταστάσεως των λεκτόρων.

Κατά τους ενάγοντες των κύριων δικών, πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη η κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι λέκτορες ξένων γλωσσών στην Ιταλία.

Πρώτον, δεν είναι ορθή η σκέψη που περιέχεται στην απόφαση του ιταλικού Corte Costituzionale, της 9ης Φεβρουαρίου 1989 (ό.π.), και κατά την οποία «το άρθρο 28 στηρίζεται στην αντίληψη ότι πρόκειται για αλλοδαπούς που έχουν μετοικήσει προσωρινά στην Ιταλία, συνήθως για λόγους σπουδών», αν μη τι άλλο για τον λόγο ότι όλοι σχεδόν οι λέκτορες άσκησαν τα καθήκοντά τους επί περισσότερα από έξι έτη.

Ομοίως, κατά τους ενάγοντες των κύριων δικών, το Corte di Cassazione δεν αναφέρθηκε, με την ανωτέρω απόφαση, στην ορθή κατηγορία λεκτόρων. Στην πράξη δηλαδή πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ του λέκτορα, υπό την έννοια του άρθρου 28 του ΠΔ, και των λεκτόρων των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Ενώ στην Ιταλία γίνεται διάκριση μεταξύ των λεκτόρων που καλύπτει το άρθρο 28 και των λεκτόρων που προέρχονται από ανταλλαγές, στα άλλα κράτη μέλη υπάρχει μία μόνο κατηγορία λεκτόρων, και συγκεκριμένα η προερχόμενη από πανεπιστημιακές ανταλλαγές.

Επιπλέον, το ιταλικό πανεπιστημιακό σύστημα διαφέρει ριζικά από το σύστημα των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Στην Ιταλία δηλαδή ο αριθμός των λεκτόρων (χωρίς να ληφθούν υπόψη οι προερχόμενοι από ανταλλαγές λέκτορες) είναι μεγαλύτερος απ' ό,τι στα άλλα κράτη μέλη, επιπλέον δε, ενώ στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες το μόνιμο διδακτικό προσωπικό είναι πολυπληθέστερο απ' ό,τι το έκτακτο, στην Ιταλία υπάρχουν δέκα περίπου λέκτορες για κάθε μόνιμο διδάσκοντα.

Τέλος, οι ενάγοντες των κυρίων δικών φρονούν ότι οι συμβάσεις εργασίας αορίστου χρόνου αποτελούν τον κανόνα και ότι, για να επιτρέπεται παρέκκλιση από την αρχή αυτή, πρέπει να συντρέχουν ειδικές καταστάσεις, όπως εξάλλου έγινε δεκτό από το Συνταγματικό Δικαστήριο με την προαναφερθείσα υπόθεση της 9ης Φεβρουαρίου 1989.

Κατά συνέπεια, το καθεστώς των λεκτόρων ξένων γλωσσών πρέπει να συνεπάγεται σταθερότητα στις εργασιακές σχέσεις.

Η *Ιταλική Δημοκρατία* φρονεί ότι από την προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Μαΐου 1989 προκύπτει σαφώς ότι ο περιορισμός της διάρκειας της σχέσεως εργασίας του λέκτορα ξένων γλωσσών

αντιβαίνει προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης μόνο επειδή ο περιορισμός αυτός δεν υφίσταται κατ' αρχήν για τους άλλους εργαζομένους (σκέψη 12 της αποφάσεως). Εξάλλου, σε σχέση με τον περιορισμό ακριβώς αυτό το Δικαστήριο τόνισε ότι υπάρχει συγκεκριμένη ιδιαιτερότητα της σχέσεως εργασίας του λέκτορα, η οποία δεν απαντά σε ανάλογες εργασιακές σχέσεις του πανεπιστημιακού τομέα (σκέψη 16).

Από τα ανωτέρω η Ιταλική Κυβέρνηση συνάγει το συμπέρασμα ότι το Δικαστήριο χαρακτήρισε αντίθετη προς το άρθρο 48 της Συνθήκης μόνο τη διάταξη που περιορίζει την άσκηση των εν λόγω καθηκόντων σε έξι έτη και όχι τη διάταξη που προβλέπει ότι η σύμβαση εργασίας πρέπει να έχει ετήσια διάρκεια, με δυνατότητα ανανεώσεως.

Όσον αφορά τον τελευταίο αυτό κανόνα, η Ιταλική Κυβέρνηση υπενθυμίζει ότι η δυνατότητα των πανεπιστημίων να προσλαμβάνουν λέκτορες ξένων γλωσσών προβλέφθηκε με το ΠΔ με σκοπό την εξυπηρέτηση ορισμένων πραγματικών αναγκών σε λέκτορες. Για τον λόγο αυτό, η δυνατότητα συνάψεως των συμβάσεων αυτών υπόκειται σε δύο προϋποθέσεις, δηλαδή στην ύπαρξη ορισμένου αριθμού φοιτητών για το συγκεκριμένο μάθημα γλώσσας, ώστε να τηρείται, μεταξύ λέκτορα και φοιτητών, η σχέση 1 προς 150, και στην ύπαρξη των αναγκαίων κονδυλίων για την καταβολή των αμοιβών των λεκτόρων, τα οποία προκύπτουν από την κατ' έτος κατανομή από το Δημόσιο των διαθέσιμων πόρων μεταξύ των διαφόρων πανεπιστημίων.

Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, οι δύο αυτές προϋποθέσεις υφίστανται μεταβολές κάθε ακαδημαϊκό έτος. Για παράδειγμα, ενδέχεται μετά την πρόσληψη λέκτορα για συγκεκριμένη γλώσσα να υποστεί η προσέλευση φοιτητών στο τμήμα διδασκαλίας της γλώσσας αυτής μεγάλη μείωση κατά το επόμενο έτος. Επιπλέον, ενδέχεται να αυξηθεί η προσέλευση σε τμήμα διδασκαλίας άλλης γλώσσας, οπότε δημιουργείται η ανάγκη χρησιμοποιήσεως ενός μέρους των διαθέσιμων κονδυλίων για την εξεύρεση λέκτορα για το τμήμα αυτό και καθίσταται αναγκαία η απόλυση του λέκτορα που ήταν υπεύθυνος για το τμήμα στο οποίο μειώθηκε η προσέλευση.

Λόγω των επιλογών αυτών στις οποίες έχει προβεί ο Ιταλός νομοθέτης σε σχέση με την οργάνωση του συστήματος χρησιμοποιήσεως λεκτόρων για τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών, αυτή η χρησιμοποίηση λεκτόρων υπό τις ανωτέρω δύο προϋποθέσεις είναι δυνατή μόνον εφόσον συνάπτεται σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου.

Εξάλλου, το Δικαστήριο, απαντώντας στο επιχείρημα της Ιταλικής Κυβερνήσεως ότι ο περιορισμός της διάρκειας ισχύος των επίμαχων συμβάσεων σε έξι έτη δικαιολογείται από την ανάγκη περιορισμού του αριθμού των λεκτόρων αυτών σε συνάρτηση προς τις ανάγκες του πανεπιστημίου, οι οποίες εξαρτώνται από την προσέλευση των φοιτητών στον οικείο κλάδο, αποφάνθηκε ότι

«πρέπει πάντως να παρατηρηθεί ότι αυτός ο στόχος της καλής διαχειρίσεως μπορεί να επιτευχθεί με άλλα μέσα, και ιδίως με την απαγόρευση της ανανεώσεως των συμβάσεων των λεκτόρων που δεν είναι απαραίτητοι, σύμφωνα με το άρθρο 28, τρίτο εδάφιο, του ΠΔ» (σκέψη 17).

Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, ο περιορισμός της διάρκειας ισχύος της συμβάσεως εργασίας είναι δικαιολογημένος, αν ληφθούν υπόψη οι πραγματικές ανάγκες της πανεπιστημιακής οργανώσεως, και συνεπώς το επίμαχο μέτρο δεν μπορεί να θεωρηθεί ασυμβίβαστο, παρά μόνο αν αποδειχθεί ότι

ορισμένες άλλες κατηγορίες του πανεπιστημιακού προσωπικού, για τις οποίες δεν προσλαμβάνονται κυρίως αλλοδαποί, τυγχάνουν ευνοϊκότερης μεταχειρίσεως, παρά το γεγονός ότι συντρέχουν παρόμοιοι λόγοι με αυτούς στους οποίους οφείλεται η προσωρινότητα της εργασιακής σχέσεως των λεκτόρων ξένων γλωσσών. Τούτο όμως δεν αποδεικνύεται εν προκειμένω.

Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, λυσιτελής είναι συναφώς η σύγκριση με τους συμβασιούχους καθηγητές, η πρόσληψη των οποίων διέπεται από το άρθρο 25 του ΠΔ.

Οι συμβασιούχοι καθηγητές αυτοί, η εργασιακή σχέση των οποίων διαρκεί επίσης ένα έτος, όπως ακριβώς και η εργασιακή σχέση των λεκτόρων ξένων γλωσσών, ασκούν συμπληρωματικά διδακτικά καθήκοντα και προσλαμβάνονται εντός των ορίων μόνο των κονδυλίων που διαθέτει το πανεπιστήμιο, και μάλιστα κατόπιν ατομικής προσκλήσεως και όχι κατόπιν δημοσίου διαγωνισμού (αντίθετα απ' ό,τι συμβαίνει με τους καθηγητές και τους ερευνητές, οι θέσεις των οποίων χαρακτηρίζονται από μονιμότητα, δεδομένου ότι ο νόμος προβλέπει συγκεκριμένα κονδύλια για τις θέσεις αυτές).

Κατόπιν των ανωτέρω η Ιταλική Κυβέρνηση προτείνει στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα ως εξής:

«Το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ δεν κωλύει την εφαρμογή της διατάξεως του εθνικού δικαίου που προβλέπει ότι η σχέση εργασίας των λεκτόρων ξένων γλωσσών προς τα πανεπιστήμια έχει ετήσια διάρκεια και μπορεί να ανανεωθεί για το ίδιο διάστημα, αφού ο περιορισμός αυτός προβλέπεται και για άλλες κατηγορίες πανεπιστημιακού προσωπικού που βρίσκονται σε ανάλογη κατάσταση.»

Η *Επιτροπή* υποστηρίζει ότι στην προαναφερθείσα υπόθεση 33/88 όχι μόνο ο γενικός εισαγγελέας (σημεία 23 και 27 των προτάσεων), αλλά και το Δικαστήριο (σκέψεις 13 έως 17) συνεξέτασαν τα δύο όρια που προβλέπει το άρθρο 28 του ΠΔ 382 και στη συνέχεια απέρριψαν τα επιχειρήματα που είχε προβάλει η Ιταλική Κυβέρνηση για να δικαιολογήσει την επιβολή των ορίων αυτών.

Κατά την Επιτροπή, το Δικαστήριο ουδέποτε εξέφρασε αμφιβολίες για το ότι οι δύο περιορισμοί της διάρκειας ισχύος των συμβάσεων αυτών συνιστούν δυσμενή διάκριση, απαγορευόμενη από το άρθρο 48 της Συνθήκης, ούτε άλλωστε η Ιταλική Κυβέρνηση αμφισβήτησε ότι η επιβολή των περιορισμών αυτών οδηγεί σε διακρίσεις, μολονότι απορρίφθηκε να δικαιολογήσει τα εν λόγω μέτρα (βλ. σημεία 20 και 23 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα).

Συναφώς η Επιτροπή υπενθυμίζει την απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Ιουνίου 1987, 225/85, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1987, σ. 2625), με την οποία καταδικάστηκε η πρακτική της Ιταλικής Δημοκρατίας να προσλαμβάνει με συμβάσεις ορισμένου χρόνου επιστημονικούς ερευνητές με ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους, αντίθετα απ' ό,τι συνέβαινε για τους ερευνητές ιταλικής ιθαγένειας. Εν τούτοις, η δυσχέρεια εν προκειμένω οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχουν επί του παρόντος στα ιταλικά πανεπιστήμια λέκτορες ιταλικής γλώσσας που να ασκούν πανομοιότυπα καθήκοντα με τους λέκτορες ξένων γλωσσών.

Συναφώς η Επιτροπή τονίζει ότι στην απόφαση 33/88 προσπάθησε να αποδείξει (βλ. σημείο 14 των παρατηρήσεών της) ότι η κατάσταση των λεκτόρων μπορεί να συγκριθεί, τουλάχιστον από την άποψη των ασκουμένων καθηκόντων, προς την κατάσταση των «πανεπιστημιακών ερευνητών». Κατά την Επιτροπή, το Δικαστήριο απέφυγε να προβεί σε λεπτομερή σύγκριση

προς συγκεκριμένη κατηγορία προσωπικού των ιταλικών πανεπιστημίων και αρκέστηκε στη διαπίστωση ότι το ιταλικό δίκαιο δεν επιβάλλει κανένα όριο στη διάρκεια της σχέσεως εργασίας «για τους λοιπούς εργαζομένους», δηλαδή για όλους τους Ιταλούς εργαζομένους, είτε του δημόσιου είτε του ιδιωτικού τομέα (βλ. επίσης τα σημεία 19 και 21 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα).

Η Επιτροπή φρονεί πάντως ότι το Δικαστήριο δέχθηκε, με την απόφασή του, την πρόταση της Επιτροπής, δηλαδή ότι, εφόσον σε όλους τους ημεδαπούς εργαζομένους εξασφαλίζεται πλήρης σταθερότητα εργασίας, είτε με τη μονιμότητα στις δημόσιες θέσεις είτε με τη σύναψη συμβάσεων ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, η σύναψη συμβάσεων ορισμένου χρόνου για τη ρύθμιση μιας εργασιακής σχέσεως αποτελεί δυσμενή διάκριση, η οποία απαγορεύεται από το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης, εφόσον το εν λόγω μέτρο θίγει κυρίως τους υπηκόους των άλλων κρατών μελών.

Η Επιτροπή διευκρινίζει συναφώς ότι το επιχείρημα επί του οποίου στήριξε το Corte di Cassazione, μεταξύ άλλων, την απόφασή του της 19ης Απριλίου 1990, ότι δηλαδή, προκειμένου να εκτιμηθεί η κατάσταση των λεκτόρων στην Ιταλία, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στις άλλες χώρες της ΕΟΚ η σχέση εργασίας των λεκτόρων ξένων γλωσσών ρυθμίζεται ως σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου, πρέπει να απορριφθεί. Προκειμένου να αποδειχθεί η ύπαρξη διακρίσεως λόγω ιθαγένειας, η σύγκριση πρέπει να γίνεται με τη νομική κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι λοιποί ημεδαποί εργαζόμενοι και μόνο, χωρίς να λαμβάνεται καθόλου υπόψη η ύπαρξη αμοιβαιότητας μεταξύ των κρατών μελών.

Κατά συνέπεια, η Επιτροπή θεωρεί ότι απομένει να εξετασθεί αν η απόρριψη από το Δικαστήριο των επιχειρημάτων που προέβαλε η Ιταλική Κυβέρνηση για να δικαιολογήσει το επίμαχο μέτρο, απόρριψη που αφορά αδιακρίτως τους δύο περιορισμούς που θέτει το άρθρο 28, μπορεί να μην ισχύει παρά μόνο για τον περιορισμό της μεγίστης διάρκειας ισχύος της συμβάσεως.

Όσον αφορά την ανάγκη των πανεπιστημίων να διαθέτουν λέκτορες ενημερωμένους για την εξέλιξη και την πρακτική της μητρικής γλώσσας τους, από την ανάγνωση της σκέψεως 14 της αποφάσεως της 30ής Μαΐου 1989 («...αφού έχει ασκήσει τα καθήκοντά του επί εξαετία...») προκύπτει σαφώς ότι λογικά η ανάγκη αυτή ισχύει μόνο για τον περιορισμό του μεγίστου αριθμού ανανεώσεων των ετησίων συμβάσεων.

Όσον αφορά την ανάγκη λύσεως των συμβάσεων των λεκτόρων που δεν διαθέτουν πλέον τις αναγκαίες γνώσεις, το Δικαστήριο εξέτασε την ανάγκη αυτή με γνώμονα το όριο των έξι ετών που προβλέπεται για την άσκηση των εν λόγω καθηκόντων (σκέψη 16). Το Δικαστήριο έκρινε προφανώς ότι δεν υπάρχει κανείς δικαιολογητικός σύνδεσμος μεταξύ της εξακριβώσεως των γλωσσικών γνώσεων και της ετήσιας διάρκειας των συμβάσεων αυτών. Εν πάση περιπτώσει, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 27 των προτάσεών του, «αν οι γνώσεις [του λέκτορα] περιοριστούν ή δεν παρακολουθήσουν την εξέλιξη της μητρικής γλώσσας, το γεγονός αυτό μπορεί να θεωρηθεί λόγος καταγγελίας, ακόμη και σε περίπτωση σχέσεως εργασίας αορίστου χρόνου».

Όσον αφορά την ανάγκη περιορισμού του αριθμού λεκτόρων ξένων γλωσσών σε συνάρτηση με τις ανάγκες του πανεπιστημίου,

το επίμαχο μέτρο δίνει θεωρητικά τη δυνατότητα περιορισμού του αριθμού των λεκτόρων ανάλογα με την προσέλευση των φοιτητών στα τμήματα ξένων γλωσσών. Εν τούτοις, το πραγματικό πρόβλημα που τίθεται στην πράξη είναι, ενόψει της σημαντικής αυξήσεως του αριθμού των φοιτητών που ενδιαφέρονται για τις γλώσσες των άλλων κρατών μελών, η πρόσληψη όλο και περισσότερων διδασκόντων για τις ξένες γλώσσες. Εν πάση περιπτώσει, η επιβολή από τον νόμο της υποχρεώσεως συνάψεως ετησίων συμβάσεων και μόνο είναι δυσανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, όπως εξάλλου διαπίστωσε το ίδιο το Δικαστήριο.

Με το ίδιο πνεύμα, ο γενικός εισαγγελέας τόνισε, στο σημείο 24 των προτάσεών του, ότι, «όπως υποστηρίχθηκε κατά τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου (και δεν προβλήθηκε καμία αντίρρηση σχετικά), ο εργοδότης μπορεί, κατά τις γενικές διατάξεις του ιταλικού εργατικού δικαίου, να προσαρμόσει το εργατικό δυναμικό στις ανάγκες του, ακόμη και προκειμένου για συμβάσεις εργασίας αορίστου χρόνου· θα μπορούσε, επομένως, να απολύσει τους λέκτορες ξένων γλωσσών που προσελήφθησαν για αόριστο χρόνο, εάν δεν υφίσταται πλέον ανάγκη απασχολήσεώς τους. Οι μεταβαλλόμενες ανάγκες σε λέκτορες ξένων γλωσσών δεν είναι επομένως ασυμβίβαστες με τη σύναψη συμβάσεως εργασίας αορίστου χρόνου.»

Τέλος, η Επιτροπή παρατηρεί ότι, αν και η Ιταλική Δημοκρατία προβάλλει εκ νέου τα επιχειρήματα σχετικά με το οικονομικό κόστος που είχε ήδη αναπτύξει στην υπόθεση 33/88, παραπέμπει επίσης στις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα στην ανωτέρω υπόθεση, κατά τον οποίο «δεν εξηγήθηκε αν και γιατί η σύναψη συμβάσεων αορίστου μεν χρόνου, αλλά δεκτικών καταγγελίας, συνεπάγεται μεγαλύτερο κόστος από ό,τι η σύναψη συμβάσεων ορισμένου χρόνου».

Κατόπιν των ανωτέρω, η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι

α) όπως ακριβώς και στην προαναφερθείσα υπόθεση 225/85, η σύναψη συμβάσεων ορισμένου χρόνου, η οποία προβλέπεται για τους υπηκόους των άλλων κρατών μελών που προσλαμβάνονται ως λέκτορες ξένων γλωσσών από τα ιταλικά πανεπιστήμια, συνιστά δυσμενή μεταχείριση έναντι της χαρακτηριζομένης από σταθερότητα της εργασιακής σχέσεως μεταχειρίσεως της οποίας τυγχάνουν όλοι οι Ιταλοί μισθωτοί, τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα, και συγκεκριμένα έναντι της νομικής θέσεως στην οποία βρίσκεται το διδακτικό πανεπιστημιακό προσωπικό που ασκεί καθήκοντα παρόμοια προς τα καθήκοντα των λεκτόρων·

β) η δυσμενής αυτή μεταχείριση, η οποία οφείλεται στο επισφαλές της σχέσεως εργασίας, που ρυθμίζεται μόνο από συμβάσεις ετήσιας ισχύος, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει αντικειμενικών λόγων που να είναι συμφυείς προς την οργάνωση της πανεπιστημιακής παιδείας στην Ιταλία·

γ) εν πάση περιπτώσει, ακόμη κι αν υποτεθεί ότι η οργάνωση της πανεπιστημιακής παιδείας απαιτεί ορισμένη ελαστικότητα κατά την πρόσληψη λεκτόρων ξένων γλωσσών, το μέσο που χρησιμοποιεί ο Ιταλός νομοθέτης, δηλαδή η επιβολή της υποχρεώσεως συνάψεως πάντοτε συμβάσεων που να ισχύουν για ένα μόνο ακαδημαϊκό έτος, είναι δυσανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό·

δ) το άρθρο 28, τρίτο εδάφιο, του ΠΔ, ως έχει σήμερα, είναι ασυμβίβαστο προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης

ΕΟΚ, όσον αφορά αμφότερες τις περιπτώσεις που εκτίθενται ανωτέρω στα στοιχεία β' και γ'.

Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στο προδικαστικό ερώτημα:

«Αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης η εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου που προβλέπει ότι η σχέση εργασίας μεταξύ πανεπιστημίων και λεκτόρων ξένων γλωσσών διέπεται από συμβάσεις ορισμένου χρόνου, ενώ τέτοιο όριο δεν ισχύει κατ' αρχήν για τους λοιπούς εργαζομένους.»

J. C. Moitinho de Almeida

εισηγητής δικαστής